

”For stedet du står på er hellig jord!” Urfolk, klima og naturspiritualitet.

Seminarinnlegg v/ Ole Henrik Magga

1. Hvor er vi?

Det er dokumentert at klimaet i vår del av Arktis endrer seg dobbelt så raskt som det globale klimaet og at en må regne med at dette kommer til å fortsette. Konsekvensene er allerede synlige for urfolkssamfunnene i nord, i noen tilfeller på en svært alvorlig måte. Virkningene i våre nærområder har så langt vært beskjedne sammenlignet med mange andre steder. Av de faktiske virkninger og forventede virkninger er de fleste negative - og noen positive (iflg. ACIA og EALÁT):

- Ekstremvær - værsiftninger
- Mer snø, frekvensen av regn på snø vil øke
- Noen rovdyrbestander kan øke
- Insekter og parasitter øker
- Elvene fryser senere
- Økt is kan skade lakseyngel og unglaks
- Kortere snøsesong
- Skogsgrensen stiger
- Bedre plantevekst i kystområdene
- Lakseproduksjonen kan øke
- Nye arter

Det er usikkerhet om utviklingen av fiskebestandene i havet. Over tid kan reinens nisje i økosystemet forskyves ytterligere mot nord. Klimaeksperten Robert Corell, som jeg har samarbeidet med, antyder den skremmende tanken at vi er i ferd med å forlate en temperaturnisje som kan få katastrofale følger for hele kloden på lang sikt? Like skremmende på kort sikt er at adgangen til ressursene i nord blir lettere og konkurransen om ressursene er allerede intensivert og vil bli hardere. Denne nykoloniseringen omtales av de arktiske landenes myndigheter uten omsvøp og i samme aggressive ordelag som koloniseringen av urfolkens områder land i Amerika og Afrika i sin tid. Inngrepene skaper i første omgang hindringer for urfolkens næringer. Etter hvert vil urfolkens områder bli frarøvet dem i ennå større omfang enn tidligere. Samtidig som dette skjer, begrenses urfolkens adgang og muligheter til innflytelse i Arktisk Råd og Barents-samarbeidet. Denne utviklingen er for oss like alvorlig som virkningene i naturen. Naturen og dens skiftninger har urfolkene tusenårige kunnskaper om og derfor har vi alltid greid å forholde oss også til endringer. For nomadiske folk har livet alltid bestått i stadige endringer. Verst er det når alternativene blokkeres.

2. Hvordan er vi kommet hit?

Urfolkskulturene er basert på naturen. Natur og kultur er samme sak, de har ikke vært oppfattet som to forskjellige dimensjoner. Dette er grunnlaget for disse kulturers omsorg for sitt hellige sted på jorden lokalt og også for hele kloden. Vi har lært av våre eldre å ikke etterlate spor i naturen. Etikken er basert på at mennesket har et ansvar som grunner seg på en pakt med naturen. Pedagogisk er det hos oss konkretisert med myter slik som den om avtalen mellom hunden og mennesket som er dokumentert i sørsamisk område og fins også i lulesamisk og nordsamisk område. Myten om dyrenes stammor (*máddu*) avspeiler tanken om at dyr og mennesker har ansvar for hverandre. I Qvigstads store eventyrsamling fins fortellingen om noen små barn som hadde pint frosk på en grusom måte. Da kom froskenes stammor fram, stor som en *lávvu*. En gammel mann måtte snakke til den og love at

menneskene ville sørge for at barna skulle fortsatt følge den gamle avtalen om å håndtere alle dyr med respekt.

Kristendommen og de kulturer den har preget, har stått for en tradisjon der mennesket er hevet over skaperverket. Dette har sitt utgangspunkt i skapelsesfortellingen der de første mennesker gis fullmakt til å "underlegge seg" jorden. Slik har kristendommen historisk et vesentlig ansvar for tenkningen om naturen og den manglende respekten for den. Kirka har i forholdet til urfolkene i verden dessuten stått sammen med makta og representert det antatt overlegne i kultur og samfunnsform. De hvite kolonistene ble ledsaget av prester som gikk foran med korset. Hos oss sto kirka og misjonen helt tilbake fra 1600- tallet sammen med kongen om koloniseringen av samenes områder i Norden. Resultatet over alt er at mange urfolk er blitt hederlige kristne - ja ofte mer kristne enn de samfunn som sendte ut misjonærene. Men et vesentlig resultat er også at hundrevis av millioner urfolk lever i ytterste nød og fattigdom, uten håp og uten tro på seg selv som mennesker. Fremmede har tatt over all kontroll over deres liv. Dette står i grell kontrast til kristendommens aller viktigste budskap, nemlig solidaritet med de svake, medmenneskelighet, innlevelsessevne, omsorg, kjærlighet. Urfolkene i verden trenger ikke flere prekener om respekten for naturen. Det de behøver er, innflytelse over egen livssituasjon basert på deres eget livssyn, der respekt for naturen inngår som et vesentlig element.

I rettferdighetens navn skal man ta med det som misjonærene har gjort av positive ting, bl.a. for mange urfolksspråk i verden, også for samisk. Og da conquistadorene begynte å erobre Amerika, utstedte pave Paul II bullen *Sublimus Deus* der det het bl. a.: "Indianerne er i sannhet mennesker og... skal på ingen måte fratras sin frihet eller eiendom...om det motsatte skulle skje, skal det ikke kunne ha gyldighet." (Samene-urbefolkning og minoritet. Trond Thuen (red.), Tromsø-Oslo-Bergen 1980, s. 23). Katolske prester har forsvart urfolk rent fysisk mot overgrep. Kirken har også endret sitt syn på naturen.

3. Hvor går vi?

Endring av samfunn kan bare skje med politiske midler. Visst er det bra med individuell forkynnelse av hva som er rett og galt, men ennå større innsats i arbeid rettet mot politiske organer både på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå må til. Og Kirken har engasjert seg i mange viktige urfolkssaker. Kirkemøtets og Samisk kirkeråds engasjement i tjæresand-utvinningen i Kanada var svært bra. Kirkemøtet i Norge gjorde i 2004 et viktig vedtak om Finnmarksloven. Kirken må innen det enkelte land arbeide ennå mer for å styrke lovgivningen slik at den virkelig verner om urfolkenes eksistensgrunnlag. Og en svært viktig arena er det internasjonale samarbeidet, særlig menneskerettighetslovgivningen. I ord har det internasjonale samfunnet vist omsorg for urfolkene i Agenda 21 fra Rio-konferansen i 1992: "Anerkjennelse av at urbefolkningenes landområder og deres samfunn skal beskyttes mot virksomheter som er miljømessig usunne eller som av urbefolkningene selv anses som sosialt og kulturelt uakseptable." (Agenda 26, Ch. 26 Recognising and strengthening the role of indigenous people and their communities, avsnitt 26.3 (ii)-(iv), min oversettelse.) Men det er ennå langt mellom ord og handling og interessen for urfolkenes sak er på tilbakegang. De viktigste internasjonale redskapene i arbeidet med urfolkenes rettigheter er:

- ILO-konvensjon 169 om urfolks rettigheter -*Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169)*
- FNs spesialrapportør om urfolk -*Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous peoples, 2001*

- FNs faste forum for urfolksspørsmål - UN Permanent Forum on Indigenous Issues, 2002
- FN-erklæringen om urfolks rettigheter - *The Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (DRIPS)*, 2007

Den sentrale bestemmelsen om miljøet er art. 29.1. i DRIPS :

Indigenous peoples have the right to the conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources. States shall establish and implement assistance programmes for indigenous peoples for such conservation and protection, without discrimination.

Bare ILO-konvensjon 169 er juridisk bindende, men den er ratifisert bare av et fåtall stater. På lengre sikt må det derfor utvikles en global, juridisk bindende konvensjon som forplikter alle stater og myndigheter på alle nivå. På disse områdene forventer vi at Kirken skal følge opp det som er gjort og forsterke sin innsats. I siste instans er det tale om å verne det helligste av alle steder i universet for mennesker, nemlig den lille, blå kloden Tellus som seiler så ensom og utrygg i det mørke verdensrommet fordi den trues av mange farer, men mest av alt fordi dens største kjente fiende er - menneskene selv.
